

tiu *fondo* o *bondo*, aviat generalitzat en cast., port. (*fundo*) i mossàrab.

DERIV. de FUNDUS, -DI, en català estricta. *Fonada* pall.: «la *fonada* del tros» 'part plana en el baix d'un camp' (Farrera de Pall., 1933, Àneu, *AlcM*). *Fonar* 5 'posar el fons o fonell a una bóta, rusc, etc.' [1413, inv. de Vic, *DAG.*; 1455, *AlcM*]; *fonadura*. *Fonell* 'fons de bóta o barril, tap de l'arna' [ross., S. XIV],¹⁰ «un rusch ab un *fonell*» en un inv. vigatà (Espinelbes, 1550), *DAG.*, i altres del darrer terç del S. XVI en *AlcM*; avui viu en la major part dels dominis dial.: «*foné*l o *fóns* són els taps o costats plans de les bótes i *karatéls*», Sarroca de Lleida (1935); «tap de l'arna» a Eiv., a Mall. i a Conflent (Catllà: Griera I, 28; BDC v, 11; *ZRPb.* XLV, 249); aplicació toponímica Men. 15 (Ferrerries, 1964), i cf. MLWagner (*ASNSL* CXXXIX, 96). Es pot admetre que ja parteixi d'un FUND-ELLU antic; *fenollet* val. sembla ser-ne diminutiu amb metàtesi, per al tap d'una boteta (o botella = bóta de cuiro): «són aficionats a destapar el *fenollet* de les botes del vi per a beure'n a sobint», MGadea (*T. del Xè* III, 51); *fonellar*.

Fonera [1911, S. Galmés, *AlcM*], 'paratge submarí —alta mar, o recs submarins profundíssims— on no es troba fons', mall. (Valldemossa, 1964), i costes de 25 Ponent i de Llevant (Amades-Roig, BDC XIV, 9, incorrectament amb art. aglutinat, *afonera* XIV, 1); de Sant Pol m'és familiar des d'abans de 1920, com a oposat als «placers» (1926); «els pescadors per a fixar els límits --- es guien pel Sol i per les senyes --- per la sonda que els marca amb precisió la *fondària*: i és que gairebé sempre que el pescador parla dels paratges marítics, es refereix al relleu o a la vegetació del fons; la *fonera* marca el terme de les seves experiències topogràfiques i comprèn tota la resta de la mar, passada 30 la part poc profunda de la costa on pot calar amb els seus ormeigs: misteriós més-enllà que la barca no solca perquè no hi ha *senyes* per a anar-hi --- ni corda prou llarga per a amollar en cerca del seu fons, ni si hi tressin la palanquera la recobriren, per tal com només s'hi solen trobar *orbs*, peixos amb unes dents com serres, que tallen --- la xarxa --- així tota la mar, des de la costa a la *fonera*, està dividida en un gran nombre de --- *recs* i *passadissos*, *planes* i *planasses*, que ---», Coromines (*Jardins de StPol*, O. C., 807); en torna a 45 parlar en termes filosòfics en O. C. *Castellanas*, pàgines 388-90; figt.: «en el fons del seu cor, allí on comencen a perdre's, en la *fonera* de l'inconscient, els sentiments nostres, li restava el vel gairebé imperceptible d'un neguit hostil ---», id. (*Les Llàgrimes de St. Llorenç*, III, iv, 216).

Fonament [Llull], del ll. FUNDAMENTUM, 'part de l'edifici que està sota terra i sobre la qual aquest descansa', 'part essencial d'una cosa o idea sobre què recolzen les altres', derivat de FUNDARE 'assentar fermament un objecte damunt el seu fons o base': «Déus donà als jueus la Lig per so que no fossen en la error --- la Lig vey<l>a covenc ésser anans que la nova, enaix com los *fonaments* covenen ésser anans que la cambra <la volta>; e car los jueus no-s peneden 60

de --- la mort de --- Jhesu Christ per assò són en error e --- no seguexen so que la Vella significa de la Nova», *Doctr. Pu.* (edició 1907, § 13, p. 38); però també l'hi trobem en la forma més sàvia, en un matís més aciençat: «un maestre en Decretals --- dix que tantes cren les gloses --- que-l humà enteniment --- no podia jutjar --- ni los scolans qui aprenien aquella sciencia no-n podien rebre *fundament*», *Blanq* (*NCL* II, 202.5); «¿per qual rahó los jueus no-s fan christians, pus que tenen la Ley vella, qui és *fonament* de la Ley nova?» (*Merav.*, Ag. I, 83); «negú no pot obrar algun fort castell si posa los *fonaments* en arena», Galba (*Tirant* IV, 3); StVicentF repeteix el concepte de Llull amb l'aplicació metafòrica del fonament d'un edifici (si bé donant a *cambra* el seu sentit modern): «en una casa lo *fonament* és primer, e après les cambres, e après lo teginat: lo *fonament* és lo Credo, les cambres lo *Pater Noster* e ---» (*Serm.* I, 95.25).

Entre els moderns, ja l'*Atl.*: «esgarrifats del caos, 20 s'engorguen altra volta / damunt carreus que-ls feyen ahir de *fonament*, / y 'ls antres tenebrosos d'aquella mar revolta / retronen y s'escruxen al gran capgirament», «desfent-se 'l mur de pedra, de soca a arrel tremola, / com faig, rey de la selva, de destrall fèrrea als pics; / ab aspre terratrèmol qualche marlet rossola, / mentre enrunant-se cruxen sos *fonaments* antics», *Atl.* (214, 218); avui segueix essent d'ús vulgar general, particularment en el sentit arquitectònic (fins a Eiv.: «*funament*: cimient», PzCabr.); *fonamental* 30 [*fundamental*, Lacav., Belv., Lab.]; però ja molts ho catalanitzaven del tot en el S. XIX, *fonamental*, *DAG.* i *DOrt.*]; *fonamenter* [*fund.*, Belv., Lab.]; *fonamenter*, *DAG.*, *DBal.*, *DOrt.*]; *desfonamenter*, *desfonament*; *refonamenter*.

Per via sàvia, aquest verb *fundare* es prengué també en la forma *fundar*, especialment aplicat així a la creació primera de ciutats, a l'establiment d'institucions, al recolzament d'idees en bases sòlides: «los maestres lo temien per la qual temor lurs scolans eren enans 40 *fundats* en les sciències que aprenien, per ço cor los maestres pus diligentment --- les mostraven», Llull (*Blanq.*, *NCL* II, 204.10); «una sala excellent / --- / bé són les colones cent / sobre les quals és *fundada* / tota quanta és murada / ---», Turmeda (*Divisió*, 7); «l'hèroe se'n baixa cap a Montjuich, ahont s'embarca, prometent *fundar* una gran ciutat a l'abric d'aquella serra», Verdaguer (*Atl.*, sumari del cant I); ha arribat a un considerable nivell de popularització, de vegades amb alguna extensió del sentit; vulgarment en parts centrals de les comarques del Princ. s'usa, p. ex., aplicat al naixement d'un curs d'aigua: «la riera de Vallverd es *fundà* a Casamitjana» (Castellnou de Bages, 1953); *fundació* [pseudo-Boades, 7; Lacav.]; *fundador* [JRoig, *Spill*, 9932; *DTO*. 1670: «*fundador* de 50 *alguna obra* --- de alguna religió»]; *infundat*.

Afonar [mj. S. xv]: «--- amors --- / tal voler naix - en part per ignorança, / e compost és - de nostres dos natures, / e fa que l'om - ab tots enginys e cures / vol e no ha - la fi de sa sperança: / perqu' ell no és - bas- tant l'arm' a complaure, / e menys lo cors, - car més